

ЗАСОБИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (лінгвістичний аспект)

Стаття присвячена вивченню засобів маніпулятивного впливу в політичному дискурсі. По-перше, авторка розглядає етапи формування та ставлення політичного дискурсу як окремого типу дискурсу, зупиняючись на основних дослідженнях із цієї проблематики. По-друге, у статті актуалізації зазнає поняття «маніпулювання», оскільки саме політики часто маніпулюють свідомістю слухачів.

У роботі було проаналізовано поняття мовленнєвий засіб та мовленнєва тактика. Також були виокремлені різні типи мовленнєвої стратегії.

Ключові слова: мовленнєвий засіб, мовленнєва тактика, маніпулювання, політичний дискурс, мовленнєва стратегія.

Зайцева М.А. Средства манипулятивного воздействия в современном политическом дискурсе (лингвистический аспект). *Статья посвящена средствам манипулятивного воздействия в современном политическом дискурсе. Автор рассматривает этапы формирования и становления политического дискурса как отдельного типа дискурса, останавливаясь на конкретных исследованиях. Кроме того, автор обращается к понятию «манипулирование», поскольку именно политики часто манипулируют сознанием реципиента.*

В работе были проанализированы речевые тактики, речевые приемы и речевые стратегии; охарактеризованы языковые средства, присущие политическому дискурсу; выделены типы речевой стратегии.

Ключевые слова: политический дискурс, речевая стратегия, речевая тактика, речевой прием, манипулирование.

Zaitseva M.A. Means of Machination in Modern Political Discourse. *The author draws the readers' attention to the stages of formation and developing of political discourse as a separate type of discourse, analyzing certain scientific papers. Moreover, the author examines the term "machination", because it is politicians who often appeal to the readers' consciousness.*

Some terms have been characterized in the paper. They are speech strategies, speech tactics, speech devices, language means.

Keywords: political discourse, speech strategies, speech tactics, speech devices, language means.

Стрімкий розвиток політичного дискурсу почався з Першої світової війни. Протистояння воюючих сторін відбилося на всіх рівнях, у тому числі, і на рівні політичної лінгвістики: ефективність політичної агітації і військової пропаганди.

Наступним етапом розвитку політичного дискурсу фахівці вважають сімдесяті - вісімдесяті роки ХХ століття. На цьому етапі маніпулювання суспільною свідомістю виявилось складнішим, мовна маніпуляція стала не такою очевидною, що відбилося і на процесі вибору мовних засобів. Хоча існувала «залізна завіса», але не було відкритого військового конфлікту. Усе це зумовило виникнення більш витонченої маніпуляції. При цьому прийоми та способи маніпулювання суспільною свідомістю були спрямовані на «проти-вника» поза країною.

Нові політичні умови (розпад СРСР, об'єднання Європи, припинення гонки озброєнь, формування світової багатополарності) обумовили зміну методів впливу, тобто зміну прийомів і засобів маніпулювання. По-перше, немає стійкого образу ворога, по-друге, політичне життя в країнах колишнього СРСР кардинально змінилася: з'явилися численні політичні партії, які борються за свого виборця. І перемагає той, хто краще володіє маніпулятивними засобами впливу, хто здатний створити у свідомості реципієнта потрібну адресату картину світу.

У сучасних дослідженнях, присвячених питанням політичної лінгвістики, виокремлюються такі ознаки, що характеризують розвиток поданого напрямку в лівістиці: глобалізація політичної лінгвістики; розширення кола наукових інтересів: дискурс тероризму, дискурс «нового світового порядку».

Щодо процесу глобалізації, то можна відзначити, що, хоча США і залишаються визнаним лідером у розвитку політичної лінгвістики (саме тут працювали її засновники – Г. Лассвелл, У. Ліппманн тощо), проте, сьогодні цю галузь розвивають представники інших країн: у Західній та Центральній Європі – це, наприклад, Д. Беніс, Р. Водак, Р. Бахем; в Білорусії, Росії, Литві, Україні – Л. Бессонова, С. Муране, Б. Норман, Н. Мечковська, І. Ухванова-Шмигова, Е. Лассан, Н. Ключко, Е. Будаєв, А. Чудінов; в Китаї і Сінгапурі – Й. Ху, Ж. Гуо, К. Лі, Т. Чанг.

Звертаючись до сфери дослідницьких зацікавлень учених, які займаються політичною лінгвістикою, слід зупинитися на таких моментах. По-перше, представники англomовного дискурсу в основному вивчають англomовний політичний дискурс. По-друге, дослідники звертають увагу на характеристики політичного дискурсу окремих особистостей. Таким чином, поза межами дослідження опинилися такі питання, як: неанглomовний політичний дискурс, зіставлення характерних ознак політичного дискурсу різних країн, виявлення їх загальних і різних рис.

Заявлена тема дослідження включає і такий термін, як «маніпулювання». Маніпуляція в цій роботі визначається як «вид психологічного впливу, майстерне виконання якого веде до прихованого порушення в іншій людині намірів, що не збігаються із його актуально існуючими бажаннями» [2: 59]. Ключовим словом тут, з нашого погляду, є слово «прихований», тобто маніпулювання не повинно бути очевидним для об'єкта впливу. Об'єкт впливу таким чином вважає, що він самостійно приймає рішення, робить свій вибір. Засоби маніпулювання, як правило, часто побудовані на принципі щирості, довіри адресанта до адресата. На це звертають увагу деякі дослідники, наприклад, С. Кара-Мурза [3]. При цьому до маніпулювання не можна ставитися як до явища однозначно негативного. Все залежить від того, які цілі переслідує адресант. В. Комаровський зазначає, що «процес маніпулювання часто розвивається не тому, що є злий умисел, а тому, що є щира віра його організаторів в ту чи іншу ідею, програму» [4: 35]. Однозначного тлумачення феномену «маніпуляція» або «маніпулювання» на даний момент не існує. Стисла характеристика проблем політичного дискурсу, з одного боку, та особливостей маніпуляції, з іншого, дозволяє говорити про актуальність теми цієї статті.

Метою роботи є спроба з'ясувати, як маніпулятивний вплив у сучасному політичному дискурсі виявляє себе на вербальному рівні.

Для досягнення поставленої мети визначимо такі завдання: схарактеризувати поняття «прийом» і «тактика»; встановити мовні засоби, притаманні політичному дискурсу; простежити, які прийоми і тактики є характерними для політичного дискурсу. Матеріалом для дослідження стали тексти промов політичних діячів сучасності.

Звернемося до поняття мовленнєвого прийому та мовленнєвої тактики. Під маніпулятивним мовленнєвим прийомом у цій роботі розуміється спосіб побудови висловлювання і відбір мовних засобів. Сукупність прийомів дозволяє говорити про мовленнєву тактику адресата в цілому.

Деякі дослідники вже займалися класифікацією мовленнєвих стратегій і тактик. Під час аналізу текстів політичного дискурсу О. Михальова виокремила три стратегії, здійснені за допомогою певних тактик: стратегія на зниження, стратегія на підвищення і стратегія нейтральності.

Перша стратегія здійснюється за допомогою тактики звинувачення опонента, формування негативного образу.

Стратегія на підвищення заснована насамперед на створенні позитивного образу адресанта, на тактиці самовиправдання і піднесення.

Стратегія нейтральності включає набір таких тактик, як тактика інформування, тактика прогнозування, тактика спонукань [6: 58–88]. Є. Денисюк висуває точку зору про відсутність специфічних маніпулятивних тактик. Відсутність специфічних тактик маніпулятивної комунікативної стратегії є початковою причиною «непомітності маніпуляції для особи, якою маніпулюють» [1: 67]. Н. Формановська зазначає, що «тактик така безліч, яку можна порівняти з безліччю мовленнєвих дій» [7: 60]. Г. Копніна виокремлює «кооперативні мовленнєві стратегії і тактики, засновані на дотриманні правил спілкування, і некооперативні, що порушують ці правила» [5: 51].

Короткий огляд дозволяє зробити висновок, що наразі не існує єдиної класифікації мовленнєвих стратегій і тактик, що використовуються під час впливу на свідомість адресата. Зупинимося на аналізі мовленнєвих прийомів і мовленнєвих тактик на прикладі промов політичних діячів.

Так, у промові Д. Медведева про військовий конфлікт Грузії з Південною Осетією і Абхазією [8] реалізується стратегія на зниження, що створює негативний образ грузинської влади. Цікавим є той факт, що реалізація цієї стратегії починається одразу зі слів: *...вы...знаете о трагедии Южной Осетии.*

Прийоми, використовувані в промові – це короткий аналіз історичних подій та висновки на основі екскурсу в історію. Мовні засоби «підтримують» обрану стратегію на зниження – це експресивно забарвлені лексичні одиниці (*истребление народа, уничтожение, геноцид*), велика кількість кліше (*срыв переговорного процесса, игнорирование достигнутых договоренностей, сделали свой выбор, признание государственного суверенитета, учитывая волеизъявление осетинского и абхазского народов*), використання градацій (*срыв переговорного процесса, игнорирование достигнутых договоренностей, политические и военные провокации, нападения на миротворцев*), протиставлення (*президент Грузии...приказал штурмовать Сухуми и Цхинвал – Россия проявила выдержку*

и терпение; это нелегкий выбор, но это единственная возможность сохранить жизни людей); евфемізми (*внешние покровители, политические и военные провокации*). Отже, у цьому виступі використовується стратегія на пониження через тактику звинувачення опонента, викриття його дій. Одночасно в промові використовується стратегія на підвищення через тактику подання адресанта у вигідному світлі, тактику наведення аргументів, які виправдовують дії адресанта. Використання зазначених тактик обумовлює наявність певних мовленнєвих прийомів та відбір мовних засобів.

Розглянемо виступ лідера Пакистану Беназір Бхутто [8]. У промові одночасно використані стратегії на зниження і підвищення. Мовленнєві прийоми, які спостерігаються в тексті – короткий аналіз попередніх подій, висновки на основі цих подій. Адресант відбирає відповідні мовні засоби – це експресивно забарвлені лексичні одиниці (*sham elections, farce, condemn*), загальні кліше (*aspirations of the people would be in a better frame of mind to resolve, act of terrorism*), метафори (*is really out of the mainstream of the peace process, to get into a game of who should do more and who should less*), протиставлення (*not a regional issue – it is a global issue; South Asia – the rest of the world*). Як і в тексті промови Д. Медведєва, тут теж можна спостерігати дві стратегії. Перша – на підвищення. Б. Бхутто представляє політику своєї держави у вигідному світлі в порівнянні з політикою індійської влади:

Індія – *sham elections, farce, the low voter turnout, such elections were leading nowhere; India vetoed the significant treaty*. Пакистан – *I sent him a very positive letter, we are ready, we need a negotiating partner, Indian – occupied Kashmir*.

Слід зазначити, що два абсолютно різних політики у всіх аспектах (національність, стать, вік, віросповідання, політичні погляди) використовують однакові стратегії, мовленнєві тактики і мовленнєві прийоми.

Проаналізований фактичний матеріал дає можливість зробити такі висновки: у виступах політиків одночасно реалізуються дві стратегії: стратегія на підвищення і стратегія на зниження. Кожна зі стратегій має свій набір мовних прийомів і тактик, наприклад, тактика викриття та звинувачення опонента і тактика виставлення адресанта у вигідному світлі. Відбір мовних засобів залежить від того, яку стратегію вибрав адресант. Обсяг статті не дозволяє навести більш глибокі дослідження поданої проблеми. Зазначена тема є перспективною і заслуговує на подальше дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Денисюк Е.В.** Феномен манипуляции: речедетальностьная интерпретация / Е.В. Денисюк // Культурно-речевая ситуация в современной России: [тезисы докладов Всерос. науч. – методич. конф.] – Екатеринбург, 2000. – С. 66–68. 2. **Доценко Е.Л.** Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита / Е.Л. Доценко. – М.: ЧеРо, Изд-во МГУ, 2000 – С. 59. 3. **Кара-Мурза С.Г.** Манипуляция сознанием / С.Г. Кара-Мурза. – М.: ЭКСМО – Пресс, 2001. 4. **Комаровский В.С.** Управление общественными отношениями: [учебник] / В.С. Комаровский. – М.: Изд – во РАГС, 2003. 5. **Копнина Г.А.** Речевое манипулирование: [учебное пособие] / Г.А. Копнина – 3-е изд. – М.: Флинта, Наука, 2010. 6. **Михалева О.Л.** Политический дискурс как сфера реализации манипулятивного воздействия: дисс. канд. филол. наук / О.Л. Михалева. – Иркутск, 2004. 7. **Формановская Н.И.** Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М.: Рус. язык, 2002. – С. 60. 8. **English in action.** All Stars 1. – [http:// www. nd. ru](http://www.nd.ru).